

POSLOVIČNA MISAO U RADU B. KOTRULJEVIĆA

DANICA ŠKARA
Filozofski fakultet u Zadru
Faculty of Philosophy in Zadar

UDK/UDC: 398.9:886.2.09:929 Kotruljević
Izvorni znanstveni članak
Original scientific paper

Primljeno
: 1991-01-14
Received

U ovome članku autor nastoji ukazati na pisca B. Kotruljevića i na njegov rukopisni rad *Della mercatura et del mercante perfetto* koji datira iz 15. st. Posebna se pažnja skreće na važnost ovog rada za paremiološka istraživanja općenito, s obzirom da je prethodio brojnim poznatijim poslovičnim zbirkama istog doba. Rezultati provedenih empirijskih istraživanja pokazuju da su brojne poslovice, evidentirane u ovome radu, još uvijek aktualne u suvremenom hrvatskom govoru.

1. Cilj i zadatak rada

Prilikom opisa sakupljačke djelatnosti i bilježenja hrvatskog poslovičnog fonda, gotovo uvijek se kao početak uzimao šibenski humanist iz 15. st. Juraj Šižgorić i njegova zbirka poslovice prevedenih na latinski jezik. Važnost zbirke J. Šižgorića ne umanjuje činjenica da je njemu prethodio jedan drugi autor, čiji rad nije usko vezan za poslovice (stoga je vjerojatno i ostao nezamijećen od znanstvenika koji se bave tom problematikom), ali se sasvim sigurno može smatrati pravom 'riznicom narodne mudrosti'. Riječ je zapravo o Dubrovčaninu B. Kotruljeviću i njegovu djelu *Della mercatura et del mercante perfetto*. U njemu

su zabilježene brojne poslovice koje su bile u uporabi u početku 15. st. i koje su pripadale poslovičnom fondu ne samo njegova materinskog jezika nego i šire, evropskoj kulturnoj baštini tadanjega doba. Autor ne samo da nastoji zabilježiti što veći broj poslovia i izreka raznih autora, nego pokušava, kad god je to njemu poznato, ukazati i na provenijenciju svake pojedine poslovice (veliki broj klasičnih i srednjovjekovnih poslovia). Dakle, njegov rad može biti od interesa ne samo ekonomistima nego i folkloristima, etimolozima i dr. Teorija o podrijetlu poslovia može naći valjane potvrde u detaljnim informacijama koje joj može pružiti jedan ovakav rad glede podrijetla, upotrebe i izvornog značenja poslovia.

Zadatak je, dakle, ovoga rada ukazati na pisca čije bi se djelo¹ moglo smatrati jednim od prvih evropskih zapisa poslovia, s obzirom da je punih 42 godine prethodilo tada najutjecajnijem evropskom paremiologu E. Rotterdamskom.

Bez sumnje je da je ovaj rad B. Kotruljevića značajan za paremiološka istraživanja hrvatskog poslovičnog fonda jer je u njemu autor sasvim sigurno koristio, između ostalih, i usmenu tradiciju svoga rodnoga kraja. On za neke poslovice izrijeком kaže da se upotrebljavaju u Dalmaciji.² (Che dice bene 'l proverbio di Dalmatia *Se la capra si denegasse, le corna la manifestariano*. str. 88.) Isticanjem tada aktualnih poslovia Dalmacije, koje autor prevodi na talijanski jezik, evropska kulturna javnost upoznaje poslovični način razmišljanja jednoga jezika koji nije bio široko poznat. Isto tako, istovjetna poruka, iskazana velikim brojem značenjski ekvivalentnih poslovia, pokazuje da je hrvatska kultura bila uklopljena u tadašnja globalna evropska kulturološka zbivanja. Kontakt hrvatskog i talijanskog jezika ostavio je znatnog traga i u poslovičnom izražavanju, pri čemu je talijanski jezik imao prestižnu ulogu.

Osim navedenoga, zadatak je ovoga rada da ukaže na aktualnost i prepoznatljivost davno zabilježenih poslovia na način da se putem upitnika dobije informacija o njihovoj poznatosti/nepoznatosti kod govornika suvremenoga hrvatskoga govora. Isto tako nastojalo se, kad god je to autoru ovoga rada bilo dostupno, ukazati i na prisutnost jednog broja ovih poslovia u novijim

¹ Videnje B. Kotruljevića u svjetlu pionira evropske paremiološke misli ima svoj početak u članku Ž. M u l j a č i ć a "B. Kotruljević, naš jeziki poslovice" *Zadarska revija*(4), 1958, str. 320. Nešto kasnije J. K e k e z u svome radu *Poslovice i njima srodni oblici*, Zagreb, str. 15. izriče sličan stav što je poslužilo kao poticaj za istraživanje i rad na ovome članku.

² O tome Ž. M u l j a č i ć u članku "B. Kotruljević, naš jezik i poslovice" kaže: "Pri tome smo naročito sretni, što je on, uz brojne klasičnolatinke i sredovječne poslovice i mudre izreke zabilježio, makar i u talijanskom prijevodu, nekoliko nesumnjivo naših narodnih poslovia i što je izričito naveo da tako 'naši stari govorahu', odnosno da se radi o dalmatinskoj narodnoj poslovići". Ovdje je možda potrebno napomenuti da je izraz "tako naši stari govorahu" zapravo uobičajeni način uvođenja u poslovičnu misao bilo kojega jezika, ali je bez sumnje ispravan drugi dio primjedbe autora članka, a to potvrđuje i sam B. Kotruljević kao što je navedeno.

poslovičnim zbirka.

Ukoliko ovaj rad potakne buduća istraživanja i razmišljanja o radu B. Kotruljevića i važnosti njegova doprinosa paremiologiji, njegov cilj će samim tim biti ostvaren.

2. O životu i radu B. Kotruljevića

Benedetto Cotrugli Raugo poznat je kao jedan od prvih teoretičara s područja ekonomije i kao pisac knjige *Della mercatura et del mercante perfetto*, Libri quattro. Scritti gia piu di anni CX. Et hora dati in luce. Utilissimi ad ogni mercante, In Vinegia, all' Elefanta, MDLXXIII.

Rođen je početkom 15. st. u Dubrovniku. Često je zbog poslova putovao i veoma dobro je poznao gotovo sve mediteranske zemlje i narode. Iako po obrazovanju filozof i pravnik, bavio se trgovačkim poslovima, o čemu sam autor³ kaže: "Usud je dopustio da smo bili otrgnuti od nauke i prebačeni u trgovinu u času dok smo se najljepše bavili filozofijom. Iz nužde nam je bilo potrebno da se trgovinom i dalje bavimo i da napustimo slatke i mile nam nauke, kojima se prije bijasmo posvetili." (Radičević/Muljačić, str. 125) Odlučivši napisati knjigu koja bi bila od koristi trgovcima i svima drugima koji su vezani za tu profesiju, autor nije propustio iskazati niti svoje stavove koji odaju njegova filozofijska razmišljanja. Vrlo često citira izreke grčkih i latinskih pisaca i filozofa. Isto tako rado se upušta u zanimljiva razmatranja o životu, moralu, porodici, prirodi i sl.

Kotruljevićeva knjiga napisana je u vrijeme kad je tek otkrivena tehnika tiskanja knjiga, pa su se knjige, između ostalih i ova, još umnožavale prepisivanjem. Rukopis je završen 25. kolovoza 1458. god. Tek nakon 115 god. tj. 1573. god. tiskan je u Veneciji, uz pomoć Franje Petrića. Godine 1582. god. izašlo je francusko izdanje, a 1602. god. objavljeno je još jedno talijansko izdanje. Od 4 izdanja danas u svijetu ima tek nekoliko primjeraka. Obnavljanje ove knjige u prvotnom obliku potaknuto je 1975. god. u Zagrebu. Pretisak je izrađen prema primjerku što ga čuva cavtatska Bogišićeva zbirka. Pisana je talijanskim jezikom 15. st. i poznata je u svjetskoj literaturi kao prva naučna rasprava o trgovini i kao najstarije sačuvano djelo jednog dubrovačkog pisca. Knjiga govori o trgovini, o vještini trgovanja, o knjigovodstvu, o moralu trgovca, a može poslužiti i kao izvor za povijesna istraživanja. Kao takva ona bi spadala u područje povijesti južnih Slavena, povijesti Dubrovnika. Original je napisan, kako je već rečeno, na

³ Vidi u knjizi Benedetto Cotrugli Raugo *Della mercatura et del mercante perfetto*, In Vinegia, all'Elefanta, MDLXXIII. "...poscia che i fatti anzi Iddio permesse, che in sul piu bello del nostro philosophare fummo rapiti dallo studio, e rimpiantati nella mercantia. La quale per necessita ci convenne seguire, et abbandonare la soave dolcezza dello studio, al quale eravamo totalmente dediti."(str.2)

talijanskom jeziku, jer se taj jezik uglavnom koristio u trgovačkim krugovima Evrope i stoga što je Kotruljevićeva domovina u to vrijeme bila suviše malena da bi predstavljala znatnije tržište za takvo djelo. Autor nije pisao knjigu niti na latinskom jeziku iako su tadašnje znanstvene rasprave uglavnom bile napisane na tom jeziku, jer oni koji su bili zainteresirani za ovu tematiku uglavnom nisu poznavali latinski.

Najstarija knjiga s područja ekonomije, u društvenom pogledu, bez sumnje je interesantna, ali se ne može zanemariti niti njen mogući doprinos lingvističkom istraživanju poslovice koje su bile aktualne u 15. st., s obzirom da su u svijetu rijetki sačuvani zapisi iz toga razdoblja koji bi sadržavali jedan veći broj poslovice.

3. Poslovice u radu B. Kotruljevića

Pažljivim čitanjem navedenoga djela moguće je doći do zaključka da ono predstavlja pravi antologijski izbor poslovice različitih naroda i jezika. Isto tako može ga se smatrati jednim od prvih paremioloških zapisa Južnih Slavena. Sve ovo ukazuje na važnost toga rada kao i na opravdanost interesa ne samo ekonomista nego i znanstvenika različitih profila, između ostalih i lingvistica.

Analiza teksta ukazuje da taj rad sadrži ne samo poslovice nego i razne druge slične forme kao što su izreke, aforizmi i sl. Korpus sakupljenih idiomatskih izraza, prema načinu na koji ih predstavlja autor knjige, moguće je razvrstati i podijeliti na sljedeće grupe:

a) izreke poznatih pisaca, filozofa i dr. čija imena autor knjige navodi, ali koje danas u većini slučajeva funkcioniraju kao poslovice čije podrijetlo nije transparentno, npr.

- Come dice *Boetio*, Fortis e constantis animi est, non per turbari in adversis, neque extolli in prosperis.

(Kako kaže Boetije: "Svojstvo je snažna i postojana duha, da se u dobru ne ponese ni u zlu ne poništi.")

- Ricordati delle parole de *Vergilio* Audaces fortuna iuvat, timidos que repellit.

(Sjeti se Vergilijevih riječi: "Odvazne sreća pomaže, a plašljivce odbija.")

b) poslovice našega jezika npr.

- Che dice bene 'l proverbio di Dalmatia. Se la capra si denegasse, le corna la manifestariano.

(Dobro kaže dalmatinska poslovica: "Ako laže koza, ne laže rog.")

- Che li nostri antichi dicevano, Chi tutto vuole di rabbia muore.

(Tako naši stari govorahu: "Tko hoće sve, od bijesa mre.")

c) poslovice Italije

- Perche come si costuma dir in Italia, chi non e stato buon ragazzo non puo essere soldato, e chi non ha saputo ben servire, non sapera ben comadare.

(U Italiji se često čuje da onaj koji nije dobar momak neće biti dobar vojnik, a tko nije dobro naučio služiti neće dobro znati zapovijedati.)

d) citate latinskih poslovice npr.

- Et apresso medici e detto Plures interimit gula quam gladius.

(Među liječnicima se govori: "Više ih je ubila proždrljivost nego mač.")

e) biblijske poslovice npr.

- ...et pero Christo ci amonisce Estote prudentes sicut serpentes, (...), et simplices sicut columbae.

(Stoga nas Krist opominje: "Budite mudri kao zmije, (...) i bezazleni kao golubica.")

f) opće poznate, pučke poslovice npr.

- ...e pero si dice in comune e usato proverbio piu vuol a fare un mercante, che un giudice di legge.

(Zato kaže stara i raširena poslovice: "Teže je stvoriti trgovca nego suca.")

Pretpostaviti je da je jedan broj pučkih, narodnih poslovice za koje je B. Kotruljević obično navodio *si dice in comune*, *dice l' usato proverbio*, *volgar proverbio* i dr., pripadao hrvatskom govoru jer poslovice nesumnjivo spadaju u takve strukture kod kojih materinski jezik ima prioritetno mjesto u odnosu na usvojeni strani jezik. Dakle, kod višelingvalnih govornika, kao što je to bio navedeni autor, nesumnjiv je utjecaj materinskog jezika na izbor poslovične misli.

3.1. Popis poslovice

Za potrebe ovoga rada izdvojili smo 15 poslovice, premda je sasvim sigurno da su poslovice zastupljene u daleko većem broju nego što je to iskazano ovim brojem. Na prvom mjestu navodi se citat poslovice na talijanskom jeziku, zatim slijedi njen prijevodni ekvivalent na hrvatskomu jeziku koji je preuzet iz knjige Radičević/Muljačić (1985). Kad god je to bilo moguće daje se i informacija o ekvivalentnoj posloviци koja je pronađena u kasnijim zbirkama, kako bi se vidjela leksička razlika uvjetovana vremenskim i kulturnim promjenama.

1. Et pero e quello volgar proverbio, Che nel gran lago si pigliano i gran pesci. (16)

Stoga i kaže pučka poslovice: "Samo u veliku jezeru love se krupne ribe." (138)

U veliku blatu velike se ribe love. (Daničić; 143)

U velikoj vodi hvata se velika riba. (Skarpa; 483)

U velikim rijekama velike se ribe hvataju. (Čubelić; 47)

2. Alli quali intraviene che l'una pensa il ghiotto, l'altra il vavernaio. (21)

Njima se dešava po onoj da jedno misli proždrljivac, a drugo krčmar.

Jedno misli pijanica, a drugu krčmarica. (Karadžić; 95)

Jedno misli tko kupuje. a drugo tko prodaje. (Daničić; 1395)

3. Come dice Boetio, Fortis e constantis animi est, non per turbari in adversis, neque extolli in prosperis. (76)

... kako kaže Boetije: "Svojstvo je snažna i postojana duha, da se u dobru ne ponese ni u zlu ne poništi. (201)

Ni se u dobru ponesi, ni u zlu pušti. (Skarpa; 435)

4. Et apresso medici e detto Plures interimit gula quam gladius. (81)

Među liječnicima se govori: "Više ih je ubila proždrljivost nego mač". (206)

Već jih od trbuha neg od mača gine. (Kekez; 88)

5. Che dice bene'l proverbio di Dalmatia. Se la capra si denegasse, le corna la manifestariano. (88)

... jer dobro kaže dalamtinska poslovice: "Ako laže koza, ne taji rog." (213)

Ako koza i taji, rozi ne taje. (Daničić; 2)

6. Et come dice Salomone, cave tibi ab homine signato. (21)

Salamun kaže: "Čuvaj se čovjeka koji ima neku tjelesnu manu." (143)

Čuvaj se onoga koga je Bog unakazio. (Skarpa; 160)

7. Che li nostri antichi dicevano, Chi tutto vuole di rabbia muore. (30)

... jer naši stari govorahu: "tko hoće sve, od bijesa mre." (151)

Tko sve hoće, sve izgubi. (Daničić; 133)

8. Guta cavat lapidem non bis, sed saepe cadendo. (30)

Kaplja kamen dube, i to ne od drugoga puta, već ako često pada." (151)

Slabašna a česta kapljica kamen provrti. (Skarpa; 499)

9. Ricordati delle parole de Vergilio Audaces fortuna iuvat, timidos que repellit. (31)

Sjeti se Vergilijevih riječi: "Ođvažne sreća pomaže, a plašljivce odbija." (152)

Smionu čovjeku sreća dava ruku. (Karadžić; 420)

10. ... perche comunemente dice un proverbio. Pietra che rotola, non diventa pelosa. (31)

... jer se obično kaže u posloviци: "Kamen koji se kotrlja ne postaje dlakav. (152)

Koji se kamen često premeće, ne će mahovinom obrasti. (Karadžić; 157)

Kami ki se valja maha ne prima. (Daničić; 45)

11. Et pero si dice nell'usitato e tritto proverbio appresso e nostri antichi, Trista la casa, che non fece mercantia. (65)

Stoga dobro kaže stara i otrcana posloviца naših starih: "Teško kući koja nije trgovala." (190)

Teško kući koja trgovinom ne vonja. (Daničić; 4665)

12. Perche come si costuma dir in Italia, chi non e stato buon ragazzo non puo essere soldato, e chi non ha saputo ben servire, non sapera ben comadare. (29)

U Italiji se često čuje da onaj koji nije dobar momak neće biti dobar vojnik, a tko nije dobro naučio služiti neće dobro znati zapovijedati." (150)

Tko ne zna služiti, ne zna ni zapovijedati. (Čubelić; 115)

13. Et indi, e tratto'i comun proverbio: che'l buon pagatore e signore dell'altrui borsa. (25)

Odatle potječe proširena posloviца da je dobar platac gospodar tuđe novčarke. (146)

Dužnik dobar, tudjemu tobolcu gospodar. (Skarpa; 73)

14. Oratio humilitatis penetrat caelum. (49)

Ponizna molitva prodire do neba. (172)

Kratka i srećena molitva leti k nebu. (Skarpa; 516)

15. ... meglio e una volta arrosirsi, che cento impallidire. (83)

Bolje je jednom pocrvenjeti nego stoput pobiljediti. (208)

Bolje se jednom zacrljenjet' neg sto krat blijedjet. (Daničić; 9)

3.1.2. Analiza korpusa na osnovi odgovora informanata

S obzirom na činjenicu da je ovaj rad napisan talijanskim jezikom, nastojalo se empirijskim istraživanjem ukazati na ispravnost pretpostavke da je autor jedan dio poslovice preveo sa svoga materinskog jezika na talijanski i da one još uvijek funkcioniraju u suvremenom hrvatskom jeziku. U tu svrhu sastavljen je u p i t n i k koji je sadržavao doslovni prijevod 41 poslovice, preuzet iz knjige (Radičević/Muljačić; 1985). Ispitivanja su obuhvatila 20 informanata i to uglavnom iz Dalmacije. Deset informanata je rođeno u Dubrovniku ili u jednom od okolnih mjesta i stariji su od 50. god. Zadatak informanata je bio da zaokruže jedan od tri moguća odgovora: 1) poznata, 2) nepoznata, 3) poznata u drugoj formi. Ovdje je svakako potrebno naglasiti da bi za detaljniju analizu koja bi pretendirala na veću vjerojatnost, bilo potrebno uključiti i veći broj ispitanika. Međutim, za potrebe postavljenog cilja i zadatka rada ovaj broj informanata je dostatan. Upitnik je sastavljen tako da bi analiza podataka mogla pružiti informacije o sljedećem:

1) doslovni prijevod poslovice može biti poznat govornicima suvremenog hrvatskoga govora, a uzroke prepoznatljivosti treba tražiti u sljedećem:

- poslovica pripada hrvatskom poslovičnom fondu i bila je prisutna u jeziku već u 15. st.;

- postala je dio poslovičnog fonda hrvatskoga jezika kao rezultat jezičnog kontakta dvaju jezika;

- zajednički izvor može biti uzrokom prepoznatljivosti (npr. Biblija).

2) poslovica može biti nepoznata informantu, a mogući uzroci su sljedeći:

- poslovica pripada talijanskom poslovičnom fondu i kao takva izraz je kulturne i jezične specifičnosti toga jezika te zbog toga nije poznata govornicima hrvatskog jezika.

- poslovica nije poznata govornicima suvremenoga jezika jer nije više u uporabi zbog višestoljetnih promjena kulturnih i jezičnih navika (rukopis ove knjige datira iz 15. st.)

3) poslovica može biti *poznata u drugoj ili sličnoj formi*, a različit izbor leksika, poznat modernim govornicima, može biti uvjetovan isto tako ili vremenskom razlikom ili pak različitom jezičnom pripadnošću.

Iz navedenoga je vidljivo da rezultati analize upitnika neće moći sa sigurnošću utvrditi podrijetlo svake pojedine poslovice, ali će statistička analiza odgovora biti sasvim sigurno dobar pokazatelj da jedan dio poslovice funkcionira u modernom hrvatskom govoru u gotovo identičnoj formi u kojoj su funkcionirale i u 15. st.

Navodimo popis poslovice koje su bile obuhvaćene upitnikom i tabelarni prikaz analize podataka.

- 1/ "Teže je stvoriti trgovca nego suca." (126)
- 2/ "Sreća ne ulazi u kuću ludih, a ukoliko i uđe, kratkotrajna je." (134)
- 3/ Sve krajnosti su loše. (135)
- 4/ "Jakota je šteta za kuću". (136)
- 5/ "Samo u veliku jezeru love se krupne ribe." (138)
- 6/ "Tko trampiti, prevaren je." (139)
- 7/ Jedno misli proždrljivac, a drugo krčmar.
- 8/ "Učini me gataocem, i učinit ću te bogatim. (196)
- 9/ Budite mudri ka o zmije i bezazleni kao golubice. (199)
- 10/ "Svojestvo je snažna i postojana duha, da se u dobru ne ponese ni u zlu ne poništi. (201)
- 11/ "Više ih je ubila proždrljivost nego mač". (206)
- 12/ "Malim i najmanjim priroda je zadovoljna." (165)
- 13/ "Ako laže koza, ne taji rog." (213)
- 14/ Mjesto ne čini čovjeka. (136)
- 15/ "Po vanjšтини se pozna unutarnjost." (215)
- 16/ "Čuvaj se čovjeka koji ima neku tjelesnu manu." (143)
- 17/ "Izgled odaje dušu." (143)
- 18/ "...Lako je otkrivenome dodavati" (151)
- 19/ "Tko hoće sve, od bijesa mre."
- 20/ "Kaplja kamen dube, i to ne od drugoga puta, već ako često pada." (151)
- 21/ "Odvazne sreća pomaže, a plašljivce odbija." (152)
- 22/ Bolje je prodati nego čekati pa se pokajati. (152)
- 23/ "Kamen koji se kotrlja ne postaje dlakav." (152)
- 24/ "Teško kući koja nije trgovala."
- 25/ Onaj koji nije dobar momak neće biti dobar vojnik, a tko nije dobro naučio služiti neće dobro znati zapovijedati.
- 26/ "Jao onom učitelju koji ne zna da bude učenik." (226)
- 27/ "Tko je dobar u novcu, dobar je i u ostalom." (146)
- 28/ Dobar platac gospodar je tuđe novčarke. (146)
- 29/ Tko ima znanje, ima osiguran život. (143)
- 30/ ...jer tko se hrani dimom, vraća se u dim. (167)
- 31/ Tko sebe zna, sve zna.
- 32/ Ponizna molitva prodire do neba. (172)
- 33/ "Grieh se ne prašta ako se oteto ne vrati." (186)
- 34/ ...jer dolaze u ovčjem ruhu, a iznutra su vuci grabežljivci. (169)
- 35/ "S neprijateljem se dogovori, a od neprijatelja se čuvaj." (144)
- 36/ "Velika lađa, velika briga." (147)

- 37/ ..u dobru se ne smije uznijeti, a u zlu poniziti. (205)
 38/ Mnogo je znanaca, a malo prijatelja. (208)
 39/ Bolje je jednom pocrvenjeti nego stoput pobljediti. (208)
 40/ Stoga, kad najbolje zarađuješ, stani i ne čekaj svršetak, jer ćeš možda dočekati siromaštvo. (210)
 41/ "Mnogo zna tko zna da malo zna, tko misli da mnogo zna, taj vrlo malo zna."
 (227)

postotak	poznata	nepoznata	poznata u drugoj formi
100%	13,38	4	
95%		8	
90%			
85%		6,24	
80%		18	
75%	3,37		34
70%	41	39	
65%	11	12	29,35
60%	26	22	10,33
55%	9	7,20,27,35	17,19
50%	21,32	23	14,15,28

4. Zaključak

Na osnovi navedenih pretpostavki i statističke analize odgovora ispitanika moguće je izvesti sljedeće zaključke:

1. Poslovice koje su bile većini (više od 50%) ispitanika *poznate* (3,9,11,13,21,26,32,37,38,41) u potpuno istom obliku u kojem ih navodi i B. Kotruljević, sasvim vjerojatno čine dio poslovičnoga fonda hrvatskoga jezika. Tako npr. za poslovicu *Ako laže koza ne taji rog* možemo sa velikom vjerojatnošću reći da svojom metaforikom čini specifikum hrvatskog jezičnog izraza jer poslovica koja bi imala takav leksički izbor, koliko je to autoru ovoga rada poznato, ne funkcionira u nekom drugom jeziku. Naime, ovdje je potrebno napomenuti da u drugim jezicima, poslovica koja nosi istu značenjsku poruku postoji, ali u sasvim drugačijem leksičkom izboru. Poslovica *Mnogo je znanaca, a malo prijatelja*. bila je također poznata svim ispitanicima, a funkcionira u hrvatskom i talijanskom jeziku. Uzrok poznatosti je vjerojatno zajednički izvor, a to je u ovom slučaju *Biblija. Multi sunt vocati, pauci vero electi.* (S.Matheus, XXII.14)

Činjenica da su neke poslovice bile sasvim *nepoznate* (4,6,7,8,12,18,20,22,23,24,27,35,39) govornicima suvremenoga hrvatskoga

govora upućuje na zaključak da te poslovice ne pripadaju hrvatskom poslovičnom fondu ili su to pak one poslovice koje su tokom vremena iščezle iz upotrebe (npr. *Jakost je šteta za kuću. Učini me gataocem, i učiniću te bogatim. Tko trampiti prevaren je i dr.*). Poslovicu *Bolje je jednom pocrvenjeti nego stoput poblijediti* nalazimo u zbirci Daničića (1871; 9) u sljedećoj formi *Bolje se jednom zacrljenjet' neg sto krat blijedjet*. Iz navedenoga je vidljivo da je ova poslovice postojala u hrvatskom jeziku, ali je s vremenom nestala iz upotrebe i danas nije više poznata suvremenim govornicima.

Poslovice za koje je većina govornika rekla da su im *poznate u nekoj drugoj formi* (10,14,15,17,19,28,29,33,34,35) ukazuju na činjenicu postojanja različitih varijanata jedne te iste poslovice (npr. *Velika lađa, velika briga = Velika djeca, velika briga.*), a upotreba pojedine varijante može varirati s obzirom na lokalne govorne i vremenske razlike ili pak na individualno poznavanje poslovičnog fonda. Isto tako autor je ponekad nastojao parafrazirati poslovičnu izreku kako bi njegov iskaz djelovao što uvjerljivije kao npr. *...jer dolaze u ovčjem ruhu, a iznutra su vuci grabežljivci = Ovčje runce, a vučje srce.* Izvorna pripadnost poslovice nekom drugom stranom jeziku također može biti razlogom poznavanja drugačije forme njenog prijevodnog ekvivalenta. Tako npr. *Tko ima znanje, ima osiguran život* ima veću leksičku sličnost s talijanskom nego s hrvatskom ekvivalentnom poslovičom (tal. *Chi ha arte, ha parte.* hrv. *Znanje, imanje.*)

Na osnovi odgovora i informacija dobivenih od ispitanika, moguće je zaključiti da je jedan broj poslovice, koje su zabilježene u radu B. Kotruljevića, u gotovo identičnoj formi poznat govornicima hrvatskog jezika što govori u prilog tvrdnji Ž. Muljačića (1958) da je B. Kotruljević koristio usmenu tradiciju svoga materinskog jezika, te da je dio te jezične tradicije aktualan još i danas.

Djelo *Della mercatura et del mercante perfetto* predstavlja dakle, dragocjen izvor informacija o brojnim poslovičama i moglo bi poslužiti kao osnova budućim paremiološkim istraživanjima.

Ovim člankom željelo se ukazati na važnost toga rukopisnog zapisa koji je prethodio mnogim opće poznatim poslovičnim zbirkama aktualnim na evropskom kulturnom prostoru 15. st.

LITERATURA

1. Cotrugli Raueo, B., *Della mercatura et del mercante perfetto*, Libri quattro, In Vinegia, all Elefanta, MDLXXIII. Izd. Zagreb, 1975.
2. Čubelić, T., *Usmene narodne poslovice i zagonetke*, Zagreb, 1957.
3. Daničić, Đ., *Poslovice*, Zagreb, 1871.
4. Jurić, B., "Benko Kotruljić", *Zadarska revija*, (2) 1973. str. 165-170.
5. Karađzić, V.S., *Srpske narodne poslovice i druge različne kao i one u običaj uzete riječi*, Beograd, 1933.
6. Heil, K.P., *Benedetto Cotrugli Raueo*, Wien, 1906.
7. Mujadžić, Ž., "B. Kotruljević, naš jezik i poslovice" *Zadarska revija* (4), 1958, str. 320.
8. Radičević R.,/Mujadžić, Ž., *O trgovini i savršenu trgovcu*, Zagreb, 1985.
9. Skarpa, V. *Hrvatske narodne poslovice*, Šibenik, 1909.
10. Stojanović, M., *Sbirka hrvatskih narodnih posloviceah i riječih*, Zagreb, 1866.
11. Vujčić, M., *Prvo naučno delo o trgovini, Dubrovčanina Benka Kotruljića*, Beograd, 1909.

Danica Škara: PROVERBS IN THE WORK OF B. KOTRULJEVIĆ

Summary

In this paper the author wanted to introduce and point out the importance of a manuscript work dating from 15. century, "Della mercatura et del mercante perfetto" which is quite unknown to paremiologists. It preceded to many well known European collections and might be considered as one of the first records of the proverbial thought among South Slavs.

According to empirical research and the respondents' answers the majority of the proverbs found in the above mentioned work survived in nearly the same form in ordinary Croatian speech.